

ÇEVRE BİLİNCİ VE DUYARLILIĞI BAKIMINDAN ÇORUM'DAKİ ORTA ÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Necmettin TOKAT*
Ahmet MUTLU**

207

ABSTRACT

This study is based on how important is education in the field of environment as in other fields. The main problem is the sensitivity and concern about the environment of the secondary school students in Çorum. The questionnaire technique has been used for this study and it has been seen that the sensitivity and concern about the environment of those people are not sufficient and on a level of at the contemporary level.

Key Words: The sensitivity and concerning the environment, the students of secondary education, education.

1. GİRİŞ

Çevre sorunlarının tehlikeli boyutlara ulaştığı yıllardan bu yana, ulusal ve küresel ölçeklerde bir kurtuluş çabası görülmektedir. Özellikle 1960'lı yıllardan sonra başlayan toplumsal ve kurumsal faaliyetler, günümüzde daha da önem kazanarak, devam etmektedir.

Günümüzde, ekolojik sorunlarla baş edebilmek için de eğitime büyük önem verilmektedir. Bunun için ilkokuldan itibaren ekolojiyi konu edinen dersler okutulur. İlerleyen öğrenim hayatında da ekolojik dengelerin, biyolojik çeşitliliğin ve nesli tükenmekte olan canlıların korunması, bunların önemi, çevreyi bozan ürünlerin, üretim biçimlerinin neler olduğu, dengeleri korumak ve çevre sağlığını iyileştirmek için neler yapılabileceği, atıkların nasıl yeniden kullanılabilceği öğretilir (Mutlu,2001,110). Genel anlamıyla eğitimin, "insanın içinde yaşadığı toplumda uygulama değeri olan yetenek, yöneliş, duygu, düşünce veya davranışları yine kendi yaşantısı yoluyla oluşturma, geliştirme ve değiştirme süreci" (Duman,Tarihsiz,315) olduğu düşünülürse, insanın tüm yaşamını etkileyen önemli bir olgu olduğu görülür. Doğal olarak eğitim, toplumdaki güçler ve imkanlar üzerindeki belirleyiciliğinden dolayı, siyasal olarak egemen olanların en çok önem verdikleri araçlardan birisidir. Gerek birey, gerek toplum ve gerekse egemen güçler bakımından bu denli önemli olmasındaki temel sebep, eğitimin toplumsal bilinci, duyarlılığı ve eleştirel düşüncüyü geliştirerek, toplumsallaşmayı kolaylaştırmasıdır.

Son 40 yıldır ekolojik sorunların dünya gündemine oturmasıyla, ekolojik yaşamın geleceği bakımından eğitimin önemi daha da artmıştır. Eğitimin bu noktadaki önemi, aslında bilimin, sanayi devrimi öncesi ve sonrasındaki işlevi ile yakından ilgilidir*. Bilindiği üzere, sanayi devriminin temel dinamiklerinden olan Aydınlanma Döneminde bilimin temel işlevi, doğanın bilgisini öğrenerek, onu dizginlemek ve ondan daha fazla yararlanmaktı. sanayi devriminin gerçekleşmesi,

böyle bir amaca "büyük oranda" ulaşıldığının en somut delilidir. Dolayısıyla, o dönemden günümüze değin, bilime dayanarak verilen eğitim anlayışı da insanın, sağduyusunu,

*Yar.Doç.Dr., G.Ü. Çorum İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

**Arş.Gör., G.Ü. Çorum İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

aklını ve zekasını kullanıp, bilim ve teknolojiyi geliştirerek sorunları çözeceği düşüncesine dayalıdır.

Halihazırda "doğanın bilgisini kazanıp, ona egemen olma" idealinin gerçekleştiği varsayımıyla düşünürsek, bilimin ve dolayısıyla eğitimin, bazı yeni ideallerle eklenmesi gerektiği ileri sürülebilir. Nitekim, ekolojik sorunların ciddi boyutları düşünüldüğünde, bilimin "klasik ideal**"inin ciddi olarak sorgulanması ve "ekolojik sorunların nedenlerinin anlaşılması, önlenmesi ve çözümler bulunması" ideali ile desteklenmesi gerekecektir. Bunun yanı sıra, GERAY'ın da belirttiği üzere, doğanın savurganca, gelişigüzel sömürülmesinin altında yatan gerçeklerin saptanması ve toplumdaki çıkar çelişkilerinin, bireyciliğin, kar dürtüsünün, ekonomik, toplumsal, siyasal ilişkilerin, karar verme süreçlerinin farkına varılması oldukça önemlidir (2002,297).

Ekolojik sorunların giderilmesinde, toplumun örgütleniş biçimi ve değişik çıkar gruplarının çevreyi algılama biçimi önemlidir. Bu bakımdan, kamu yönetimlerince belirlenecek eğitim programlarında, kamunun çevre bilinç ve duyarlılık seviyesi dikkate alınmalıdır. Özellikle gençler, hedef kitle içinde öncelikli kesimi oluşturmaktadır (Mutlu,2003,71). Bu bağlamda, hem bireyin bilinçli düşünme çağının başlangıcını, hem de eleştirel düşünmenin gelişeceği üniversitelere hazırlık oluşturması bakımından orta öğretim gençliğine verilen eğitim önem taşımaktadır.

Ülkemizde, çevre sorunları konusunda toplumsal ve özellikle kurumsal gelişmelerin yavaş ve çelişkili olduğu görülür. Söz konusu süreç, 1978'de Çevre Müsteşarlığı, 1984'te Çevre Genel Müdürlüğü, 1989'da tekrar Çevre Müsteşarlığı ve 1991'de de Çevre Bakanlığı olarak gelişmiştir. Öte yandan, ulusal bir çevre politikasının uygulanmasına elverişli sayılamayacak kadar birim arasında dağılmış bulunan görev ve yetkiler, uygulamada eşgüdüm sorunu da yaratmış bulunmaktadır(Keleş;Hamamcı,1993,216). Kurumsal yapıdaki bu elverişsizlik, doğal olarak, eğitimin "çevre bilinci oluşturmadaki işlevi"ni de etkilemiştir. Tıpkı çevre konusundaki kurumsal süreç gibi çevre ve çevre sorunlarını konu edinen dersler de kimi zaman müfredatta yer almış, kimi zaman kaldırılmış ve her halde "önemli bir ders" olarak benimsenmemiştir.

Bu çalışmada da ekolojik sorunların anlaşılması, önlenmesi ve giderilmesi ile çevresel kaynakların geliştirilmesi için bilinçli ve duyarlı bireyler yetiştirilmesinde eğitimin çok önemli rolü olduğu düşüncesinden hareket edilmektedir. Bu amaçla, ülkemizdeki orta öğretim gençliğinin çevre bilinci ve duyarlılığını ortaya koymaya yönelik bir araştırma yapılmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI, VARSAYIMLARI VE YÖNTEMİ

Bu çalışmada, eğitim-öğretim ile çevre bilinci ve duyarlılığı arasında önemli bir ilişki olduğu düşüncesinden hareketle, lisede öğrenim gören 3. sınıf öğrencilerinin çevre bilinci ve duyarlılıkları hakkında fikir edinmek amaçlanmıştır. Araştırmada, çevre bilinci ve duyarlılığı bakımından, orta öğretimde verilen eğitim-öğretim hedeflenmiş olmak-

* Egemen eğitim anlayışı gelişimi ve ekolojik sorunlarla ilişkisi hakkında daha fazla bilgi için bkz: Ahmet MUTLU, "Ekolojik Sorunlar Bağlamında Eğitimin Sorgulanması ve Ekoloji Düşüncesinde Eğitim Anlayışı", Sosyal Bilimler Dergisi, C:1, S:1, Mart 2001, 109-124.

** "Bilimin "klasik ideali", "doğanın bilgisini kazanma ve ona egemen olma"yı ifade etmektedir.

la birlikte, eğitim sürecinin bir bütün olmasından dolayı, aile ve toplumda edinilen eğitim-öğretim de dikkate alınmaktadır.

Araştırma, deneklerin çevre duyarlılığı ve bilincinin gelişmesinde halihazırdaki orta öğretim sisteminin, etki ve verimlilik derecesi hakkında bir fikir verecek olması bakımından önemli görülmektedir.

Araştırma, 2003-2004 öğretim yılında, Çorum il merkezindeki farklı programlı beş lisede (Anadolu Lisesi, Atatürk Lisesi, Endüstri Meslek Lisesi, Fen Lisesi, Ticaret Meslek Lisesi), 3. sınıfta okuyan ve tesadüfi yöntemle seçilen toplam 120 denek üzerinde gerçekleştirilmiştir. Farklı liseler seçilmesindeki amaç, Çorum'daki orta öğretim gençliğinin olabildiğince geniş kesimine ulaşmaktır. Liselerin bu şekilde seçimi, çevre bilinci ve duyarlılığı konusunda programlar arası farkları da ortaya koyabilecek olmakla birlikte, çalışmada böyle amaç güdülmemiştir. Lise 3. sınıfların seçilmesindeki amaç, orta eğitim-öğretimi bitirmekte oluşları ve dolayısıyla en yetkin grubu oluştuklarının düşünülmesidir. Araştırmada, deneklerle çevre arasında "düşünce" bağlamında var olan ilişki dikkate alınmış olup, "davranış" bağlamında bir inceleme yapılmamıştır. Öte yandan, liseler arası programlardan ve kız-erkek arası cinsiyet farkından kaynaklanan veriler, çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Araştırma, "orta öğretim kurumlarında çevre bilinci ve duyarlılığının gündelik pratikler ve resmi söylem düzeyinde kaldığı, buna karşılık çağdaş ekolojik değerler bakımından eksik olduğu" varsayımına dayalıdır.

Araştırma, anket yoluyla gerçekleştirilmiş olup, anket soruları kapalı ve açık uçlu olarak düzenlenmiştir. Anketler, deneklerin görüş ve düşüncelerinin çevresinden etkilenmeden yansıtabilecekleri düşüncesiyle, ders sırasında, sınıflarında uygulanmıştır. Araştırma verileri, "Microsoft Excel Programı"ndan yararlanılarak değerlendirilmiştir.

ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUM

Deneklerin Yaş Durumu

Araştırmanın lise son sınıf denekleri üzerinde yapılması nedeniyle, belli yaş aralıklarında yoğunluk beklenmektedir.

Tablo 1. Deneklerin Yaş Dağılımı

Yaş	Dağılım	Oran
15	14	0,12
16	26	0,22
17	61	0,51
18+	19	0,16
TOPLAM	120	1,00

Tablo 1.'de de görüldüğü üzere, lise son sınıf yaş grubu olan 17'de yoğunlaşma (%51) görülmektedir. Onu takiben, ağırlıklı yaş grubu sırasıyla 16 (%22), 18+ (%16) ve 15 (%12)'dir. Dolayısıyla, yaş grubu dağılımları, beklentiler doğrultusundadır.

Deneklerin Cinsiyeti

Tablo 2. Deneklerin Cinsiyet Durumu

Cinsiyet	Dağılım	Oran
Kız	40	0,33
Erkek	80	0,67
TOPLAM	120	1,00

Tablo 2.'de deneklerin %67'si erkeklerden oluşurken, %33'ü de kızlardan oluşmaktadır. Tesadüfi yöntemle sınıflara girerek uygulanan ankette kız sayısının, erkeklere nispeten az olmasındaki etkenlerden birisinin, bazı lise programlarında (Endüstri Meslek Lisesi gibi) sadece erkeklerin okuması olduğu düşünülmektedir.

Çevre ve Çevre Sorunlarıyla İlgili Ders Görme

Liselerdeki müfredatın içeriği bilinmediğinden ve farklı programlı liselerin müfredatları farklı olacağından dolayı, deneklere, "çevre ve çevre sorunları ile ilgili bir ders gördünüz mü?" sorusu sorulmuştur. Böyle bir dersi gören deneklerle, çevre bilinci ve duyarlılığı arasında doğru orantılı bulgulara ulaşılması beklenmektedir.

Tablo 3. Çevre ve Çevre Sorunları İle İlgili Ders Görme Durumu

Seçenekler	Dağılım	Oran
Kesinlikle gereklidir	71	0,70
Gereklidir	17	0,17
Fikrim yok	0	0,00
Kesinlikle gerekli değildir	10	0,10
Gerekli değildir	4	0,03
TOPLAM	102	1,00

Tablo 3.'de görüldüğü üzere, yukarıda sorulan soruya deneklerin %58'i olumlu cevap verirken, %43'ü olumsuz cevap vermiştir. Her ne kadar olumlu cevapların oranı daha yüksek görünse de aslında, her iki oran arasında beklenen ve dikkat çekici bir fark yoktur. Çevre bilinci ve duyarlılığının gelişmesi için temel eğitim niteliğindeki bu tür derslerin, daha yüksek oranlarda verilmesi gerekir.

Çevre ve Çevre Sorunları İle İlgili Bir Dersin Gerekliliği

Çevre ve çevre sorunları ile ders alan deneklerin, bu derse karşı eğilimlerini belirlemek üzere, "size göre bu dersi görmek gerekli midir?" sorusu sorulmuştur. Bu soruda, deneklerin söz konusu dersi algılayışları ile çevre bilinci ve duyarlılığı arasında ilişki olabileceği düşünülmüştür.

Tablo 4. Çevre ve Çevre Sorunları İle İlgili Bir Ders Gerekli midir?

Seçenekler	Dağılım	Oran
Evvet	69	0,58
Hayır	51	0,42
TOPLAM	120	1,00

Yukarıdaki soruya toplam 102 öğrenci cevap vermiştir. Cevap vermeyenler, Tablo3.'te olumsuz cevap verenlerin bir kısmından oluşmaktadır. Tablo 4.'te bu dersin gerekliliği konusunda olumlu görüşlerin yüksekliği (%70+%17=%87) dikkat çekicidir. Ayrıca, çevre ve çevre sorunları ile ilgili ders görmemiş olanların oranı (Bkz.Tablo3.) %43 iken, Tablo 4.'te olumsuz cevap verenlerin toplam %14 olması, bu dersi görmemiş olanların büyük çoğunluğunun, bu tür bir dersin görülmesi düşüncesinde olduğunu göstermesi bakımından ilginçtir.

Yukarıdaki bulgular, eğitimde çevre ve çevre sorunlarıyla ilgili derslerin mutlaka okutulması gereğini ortaya koymaktadır.

Kent ve Çevre Sorunlarına Duyarlılıkla Çağdaş Birey Olma Arasındaki İlişki

Deneklerin, kent ve çevre sorunlarına duyarlılıkla çağdaş birey olmak arasında kurdukları ilişkiyi görmek amacıyla, " 'kent ve çevre sorunlarına duyarlı olmak, çağdaş değerlere sahip birey olmanın, olmazsa olmaz koşullarındandır' önermesine katılıyor musunuz?" sorusu sorulmuştur. Bu soruyla, deneklerde, kentlilik ve çevre bilinci ile ilgili eğilimler olup-olmadığı hakkında fikir edinmek amaçlanmaktadır.

Tablo 5. Kent ve Çevre Sorunlarına Duyarlılık, Çağdaş Birey Olmanın Koşullarından mıdır?

Seçenekler	Dağılım	Oran
Kesinlikle katılıyorum	44	0,37
Katılıyorum	70	0,58
Fikrim yok	0	0,00
Katılmıyorum	6	0,05
Kesinlikle katılmıyorum	0	0,00
TOPLAM	120	1,00

Tablo 5.'te görülmektedir ki, deneklerin %58'lik kısmı, yukarıdaki önermeye katıldığını belirtirken, %32'si de kesinlikle katıldığını belirtmiştir. Dolayısıyla, büyük çoğunluk, (%87), yukarıdaki ilişkinin varlığına inanmaktadır. Deneklerin sadece %5'i yukarıdaki önermeye katılmadığını belirtmektedir.

Tablo 5.'teki bulgular, kuramsal olarak deneklerin çevre bilinci ve duyarlılıklarının geliştirilebileceğini ve bu konuya hazır bir potansiyel olduklarını göstermektedir.

"Çevre" Kavramının Algılanışı

Deneklerin çevreyi algılama şekilleri hakkında sorulan sorulardan birisi de çevre ile ilgili kavramsal sorulardır. Bunlardan ilki, "çevre'nin ne olduğuyla ilgilidir.

Tablo 6. "Çevre" Kavramının Algılanışı

Seçenekler	Dağılım	Oran
Etrafımızdaki durum, olay ve varlıklar	36	0,30
Bitki ve hayvan toplulukları	5	0,04
Çöpler ve kirlilik	19	0,16
Canlı ve cansızların karşılıklı etkileşimlerinin bütünü	60	0,50
TOPLAM	120	1,00

Tablo 6.'da deneklerin %50'si, çevre kavramını, "canlı ve cansızların karşılıklı etkileşimlerinin bütünü olarak algılamaktadır. Bu oranı oluşturan denekler, çevreyi bütüncül olarak kavramaktadır. Çevreyi, "etrafımızdaki durum, olay ve varlıklar" (%30), "bitki ve hayvan toplulukları" (%4) ve "çöpler ve kirlilik" (%16) olarak algılayanların oranı da %50'dir ki, bu grup da parçal, yerel ya da insan merkezli bir algılamaya sahiptir.

Söz konusu bulgular, çevre konusunda sebep-sonuç ilişkisini görebilmek için oldukça gerekli olan bütüncül bakış açısının yeterince gelişmediğini ve eğitim sisteminde bu duruma daha çok önem verilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

"Çevre Sorunları" Kavramının Algılanışı

Yukarıdaki amaçla sorulan bir diğer soru da "çevre sorunları" kavramıdır. Burada amaçlanan, çevre sorunları kavramının yukarıdaki gibi parçal mı, yoksa bütüncül mü, yerel mi, ulusal mı ve yahut küresel mi kavrandığını görmektir.

Tablo 7. "Çevre Sorunları" Kavramının Algılanışı

Seçenekler	Dağılım	Oran
Hava ve su kirliliği	31	0,26
Ormanların tahribi	12	0,10
Tarihi eserlerin yok edilmesi	1	0,01
Doğal, kentsel ve kırsal yaşamdaki her türlü tahribat	76	0,63
TOPLAM	120	1,00

Deneklerin Tablo 7.'de deneklerin %63'ü çevre sorunlarını "doğal, kentsel ve kırsal yaşamdaki her türlü tahribat" olarak gördüğünü belirterek, bütüncül bakış açısına uygun bir cevap vermiştir. %26'sı "hava ve su kirliliği" cevabını vererek, yerel çevre sorunlarına uygun bir görüş bildirmiştir. "Ormanların tahribi" cevabının veren %10 civarındaki deneklerin, bu çalışmanın yapıldığı zamanda, ülkenin çeşitli yerlerinde yaygın olarak görülen orman yangınlarından etkilendikleri söylenebilir.

Tablo 7.'deki bulgular, bütüncül bakış açısının varlığı hakkında, Tablo 6.'daki bulgulara göre daha olumlu bir görünüm sunmakla birlikte, mevcut oranın (%67) yeterli olduğu söylenemez.

"Çevreci" Kimdir?

Çevre sorunlarının, ülkemiz gündemine yerleşmesinin çok uzun bir geçmişi olmadığından, çevre ile ilgili kurum ve kişilerin, toplumda bıraktıkları izlenimler, farklı olabilmektedir. Hem böyle bir kestirimde bulunmak, hem de deneklerin çevreye karşı tutum geliştirmede kendilerini nasıl tanımladıklarını görebilmek amacıyla, "çevreci" sıfatı'ndan ne anladıkları sorulmuştur.

Tablo 8. "Çevreci" Sıfatının Algılanışı

Seçenekler	Dağılım	Oran
Doğayla içiçe olmaktan hoşlanan	20	0,17
Çevreye zarar verenleri uyaran	39	0,33
Marjinal(sıradışı) görünme çabasında olan	10	0,08
Çevre ve doğa ile ilgili toplumsal faaliyetlere katılan	51	0,42
TOPLAM	120	1,00

Deneklerin %43'ü çevreciliği, "çevre ve doğa ile ilgili toplumsal faaliyetlere katılma" olarak yorumlamakta ve üstü kapalı olarak, kendilerinin söz konusu yorum doğrultusunda "çevreci" olabileceklerini ima etmektedirler. Bunun dışında, "çevreci"yi, %33'lük bir kesim, "çevreyi kirletenleri uyaran", %17'lik kesim "doğayla içiçe olmaktan hoşlanan" ve %8'lik kesim de "marjinal (sıradışı) görünme çabasında olan" kişi olarak görmektedir.

Tablo 8.'deki bulgular, deneklerin çevrecilik konusunda sınırlı bir bakış açısına sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Bulgular, her ne kadar gelişme varsa da çevre adına yapılacak faaliyetlerin toplumsal nitelikten yoksun, bireysel, doğa sevgisi ve çevre korumacılıkla ilgili sınırlı olduğunu ve de çevreciliğin moda bir akım olarak görüldüğü yönünde yabana atılamayacak ipuçları vermektedir.

Küresel Çevre Politikalarıyla İlgilenme

Deneklerin, bilinen küresel çevre politikalarından haberdar olup-olmadıklarını anlamak için, onlara "sürdürülebilir kalkınma"nın ne olduğuna yönelik soru sorulmuştur.

Tablo 9. "Sürdürülebilir Kalkınma" Nedir?

Seçenekler	Dağılım	Oran
AB uyum kriterlerinden birisi	2	0,02
BM Çevre Programı(UNEP)'nin çevre kriteri	3	0,03
Çevre-kalkınma dengesini öngören uluslar arası bir politika	39	0,33
Fikrim yok	76	0,62
TOPLAM	120	1,00

Yukarıdaki sorulara verilen cevapların Tablo 9.'daki dağılımında, ilk dikkati çeken husus, "Fikrim yok" seçeneğinin %63 gibi yüksek bir oranda oluşudur. Yine, Sürdürülebilir Kalkınma (SK) ile ilgisi olmayan, "AB uyum kriterlerinden birisi" (%2) ve "BM Çevre Programı (UNEP)'nin çevre kriteri" (%3) cevapları da göz önüne alınırsa, deneklerin önemli bir kısmının SK konusunda bilgisiz olduğu sonucuna varılabilir. Deneklerin sadece %33'ü SK'nın ne olduğunun bilebilmiştir.

Tablo 9.'daki bulgular, deneklerin küresel çevre politikaları hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları yönünde ipuçları vermektedir.

Küresel Çevre Sorunları İle İlgilenme

Deneklerin küresel ölçekli çevre sorunlarına olan ilgilerini ölçmek amacıyla, onlara, küresel nitelikli sonuçlar doğuran Çernobil Nükleer Kazası'yla ilgili soru sorulmuştur.

Tablo 10. "Çernobil" İsminin Çağıştırdıkları

Seçenekler	Dağılım	Oran
Rusya'da bir kent	2	0,02
Bir çevre toplantısını	5	0,04
Bir çevre felaketini	86	0,72
Fikrim yok	27	0,22
TOPLAM	120	1,00

Tablo 10.'da Çernobil'le ilgili olarak, deneklerin %2'si "Rusya'da bir kent", %4'ü "Bir çevre toplantısı" cevabını verirken, %23'ü de "Fikrim yok" cevabını vermiştir. Buna karşılık, %72 gibi yüksek orandaki denek, "Bir çevre felaketi" cevabını vermiştir.

214

Tablo 10.'daki bulgulara göre, deneklerin çoğu küresel çevre sorunları konusunda bilgi sahibidir. Bu durum, söz konusu sorunların haber niteliği de taşımasından dolayı, kitle iletişim araçları ile yoğun ve toplumun her kesimine duyurulmasının etkisi olduğu düşünülmektedir. Çünkü, küresel çevre politikalarının, sorunlara nispeten daha az bilinmiyor oluşu, bunları haber değeri ile de ilgilidir. Tablo 10.'daki bulgular, çevre bilinci ve duyarlılığı konusunda kitle iletişim araçlarının rolü konusunda ipuçları vermesi bakımından da ilginçtir.

Doğal Varlıkların ve Doğadaki Canlıların Algılanışı

Deneklerin doğayı ve doğadaki canlı-cansız varlıkları değerlendirirken, nasıl (insan merkezli ya da doğa merkezli) düşündükleri hakkında fikir edinebilmek için "doğadaki her şeyin insan yararı için mi yaratılmıştır?" sorusu sorulmuştur.

Tablo 11. "Doğadaki her şey insan için yaratılmıştır" Görüşüne Katılım

Seçenekler	Dağılım	Oran
Kesinlikle katılıyorum	65	0,54
Katılıyorum	43	0,36
Fikrim yok	0	0,00
Katılmıyorum	12	0,10
Kesinlikle katılmıyorum	0	0,00
TOPLAM	120	1,00

Tablo 11.'da da görüldüğü üzere, "doğadaki her şey insan için yaratılmıştır" görüşü için deneklerin %54'ü "kesinlikle katılıyorum" ve %36'sı da "katılıyorum" diyerek, toplam %90 oranında olumlu cevap vermişlerdir. Yukarıdaki görüş için olumsuz görüşte olanlar, %10 oranında "katılmıyorum" cevabı vermişlerdir.

Yukarıdaki dağılıma göre, deneklerin çoğunluğu, doğaya insan merkezli ve faydacı bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Çok az bir oranı oluşturan denek ise doğanın "özel bir değeri" de olduğu anlamına gelebilecek görüş bildirmektedir.

İnsan ve Doğa Arasındaki İlişki

Yukarıdaki yaklaşımı kontrol etme amacıyla sorulan "insan doğanın bir parçasıdır ve diğer canlılarla aynı öneme sahip" olup-olmadığına yönelik soru, aynı zaman da deneklerin, insanla çevre arasındaki ilişkilere bakışı hakkında fikir edinme amacı taşımaktadır.

Tablo 12. "İnsan doğanın bir parçasıdır ve diğer canlılarla aynı öneme sahiptir" Önermesine Katılım

Seçenekler	Dağılım	Oran
İmar	7	0,06
Çevre	15	0,14
Orman	39	0,35
Fikrim yok	49	0,45
TOPLAM	110	1,00

Deneklerin %35'i " kesinlikle katılıyorum" ve %48'i de "katılıyorum" cevabı vererek, yukarıdaki soruyla ilgili olarak, toplam %83'lük bir oranda olumlu görüş bildirmişlerdir. Öte yandan, %6 oranında "katılmıyorum" ve %11 oranında da "kesinlikle katılmıyorum" cevabıyla da toplam %17 oranında olumsuz görüş bildirilmiştir.

Tablo 11.'de doğayı, insan merkezli ve faydacı görüşle değerlendirenlerin oranı (toplam %90) ile Tablo 12.'de "insan doğanın bir parçasıdır ve diğer canlılarla aynı öneme sahiptir" önermesine olumlu görüş bildiren deneklerin oranının (%83) yaklaşık çıkması, bir çelişki oluşturmaktadır. Bu durumda, deneklerin insan-doğa ilişkisi hakkında çelişkili düşüncelere sahip olduğu söylenebilir.

Çevre Hakkı ve Sorumluluğu

Deneklerin çevre hakkı ve onun ayrılmaz parçası olan sorumluluk ve katılım ile ilgili tutumlarını belirlemek üzere, "Bay Deniz ÇİÇEK, kantinden aldığı kolayı yudumlayarak caddeye çıktı. Bir süre sonra kola kutusunu atmak için çöp kovası aradı. Ancak etrafta çöp kovası göremediğinden, kola kutusunu bir ağacın dibine attı" şeklinde bir örnek olay anlatılmış ve bunun yorumlanması istenmiştir.

Tablo 13. Örnek Olayla İlgili Düşünceler

Seçenekler	Dağılım	Oran
Kesinlikle katılıyorum	43	0,35
Katılıyorum	57	0,48
Fikrim yok	0	0,00
Katılmıyorum	7	0,06
Kesinlikle katılmıyorum	13	0,11
TOPLAM	120	1,00

Tablo 13.'te deneklerin %48'i, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı ve çevreyi koruma ödevinin gereğini yansıtan "Bay Deniz ÇİÇEK, çöp kovası bulana kadar sabretmeli ve bu konuda belediyeye başvurmalıydı" seçeneğini işaretlemiştir. Öte yandan, %29'u "Çöp kovası koymadığı için kabahatli olan belediyedir" derken, %23'ü de "Bay Deniz ÇİÇEK, çöp kovası bulana kadar sabretmeliydi" demektedir.

Söz konusu bulgular, çevre hakkı ve sorumluluğu konusunda ümit vermekle birlikte, daha çok, her hangi bir çevre sorunu ile ilgili genel tutumun, "sorumluluğu başkasına yükleme ve sorunla ilgili geçici çözümler üretmek" yönünde olduğunu göstermektedir.

Çevre Politikaları Konusunda Güncel Bilgiye Sahip Olma

Deneklerin ulusal çevre politikaları konusunda güncel bilgileri ve uyanıklıkları hakkında fikir edinebilmek amacıyla, "2003 yılının yaz aylarında (59.) hükümetçe hazırlanan ve '2b' diye bilinen yasa tasarısı"nın daha çok ne ile ilgili olduğu sorulmuştur.

Tablo 14. "2b" Ne İle İlgilidir?

Seçenekler	Dağılım	Oran
Çöp kovası koymadığı için kabahatli olan belediyedir	35	0,29
Bay Deniz ÇİÇEK, çöp kovası bulana kadar sabretmeliydi	28	0,23
Bay Deniz ÇİÇEK, çöp kovası bulana kadar sabretmeli ve bu konuda belediyeye başvurmalıydı	57	0,48
Çöpleri toplamak temizlik işçilerinin görevi olduğundan, kola kutusunun nereye atıldığı o kadar önemli değildir	0	0,00
TOPLAM	120	1,00

Tablo 14.'te deneklerin %6'sı "2b"nin imarla ilgili olduğu görüşünde iken, %14'ü çevreyle ilgili olduğunu düşünmektedir. %45 oranındaki en yüksek kesimin ise "2b" ile her hangi bir görüşü yoktur. %35 oranındaki denek ise "2b"nin doğrudan ilgili olduğu yasa tasarısı olan "orman" cevabını vermiştir.

Yukarıdaki bulgular, deneklerin, ulusal çevre politikaları konusundaki güncel bilgiler konusunda eksik ya da yanlış bilgiye sahip olduklarını göstermektedir.

Çevre İle İlgili Kurumsal Yapılar Hakkında Güncel Bilgiye Sahip Olma

Yukarıdakine benzer şekilde, deneklerin çevre ile ilgili kurumlar hakkında güncel bilgileri hakkında fikir edinebilmek amacıyla, "halihazırdaki (59.) hükümet döneminde çevre bakanlığı hangi bakanlıkla birleştirilmiştir?" sorusu sorulmuştur.

Tablo 15. Çevre Bakanlığı Hangi Bakanlıkla Birleştirilmiştir?

Seçenekler	Dağılım	Oran
Orman Bakanlığı ile	57	0,47
Sağlık Bakanlığı ile	5	0,04
Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile	9	0,08
Fikrim yok	49	0,41
TOPLAM	120	1,00

Yukarıda sorulan soruya, deneklerin %48'i "Orman Bakanlığı ile" seçeneğini işaretleyerek, doğru cevap vermiştir. Öte yandan, %41'inin bu konuda herhangi bir fikri bulunmazken, söz konusu bakanlığın, %4'ü Sağlık Bakanlığı ve %8'i de Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile birleştirildiğini belirtmiştir.

Tablo 15.'teki bulgular, deneklerin, çevre ile ilgili kurumsal yapı hakkında yeterli olmayan ya da yanlış güncel bilgiye sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

Çevre Sorunları İle Mücadelede Kişilerin Kendilerini Gördükleri Yer

Deneklerin, çevre sorunları ile mücadelede kendilerini gördükleri yer hakkında fikir edinebilmek amacıyla, dolaylı bir soru olarak, "çevre sorunları ile mücadelede öncelikli görev devlete düşmektedir" önermesine katılıp-katılmadıkları sorulmuştur.

Tablo 16. "Çevre sorunlarıyla mücadelede öncelikli görev, devlete düşmektedir" Düşüncesine Katılım

Seçenekler	Dağılım	Oran
Kesinlikle katılıyorum	22	0,18
Katılıyorum	46	0,38
Fikrim yok	0	0,00
Katılmıyorum	45	0,38
Kesinlikle katılmıyorum	7	0,06
TOPLAM	120	1,00

Çevre sorunları ile mücadelede öncelikli görevin devlete düştüğü fikrine kesinlikle katılanların oranı %18 olup, katılanların oranı da %38'dir. Dolayısıyla, bu konuda toplam % 56'lık kesim, öncelikli görevin devlete ait olduğunu düşünmektedir. Buna karşılık, %38 oranındaki denek, bu fikre katılmadığını, %6 oranındaki denek de kesinlikle katılmadığını belirtmiştir.

Tablo 16.'daki bulgular göstermektedir ki, deneklerin yarısından fazlası, çevre sorunları ile mücadeleyi kendi dışında görmekte ve bu konudaki sorumluluğu devlete yüklemektedir.

Yerel Çevre Sorunlarına İlgili

Deneklerin yerel çevre sorunlarıyla olan ilgileri hakkında fikir edinebilmek amacıyla, Çorum'un en önemli çevre sorununun hangisi olabileceği*** sorulmuştur.

Tablo 17. Çorum'un En Önemli Çevre Sorunu Nedir?

Seçenekler	Dağılım	Oran
Hava kirliliği	60	0,50
Toprak ve su sorunu	16	0,13
Yeşil örtü ve aşırı kentleşme	36	0,30
Fikrim yok	8	0,07
TOPLAM	120	1,00

Tablo 17.'de deneklerin %50'lik kısmı hava kirliliğinin, Çorum'un en önemli çevre sorunu olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, %13'ü toprak ve su sorunu, %30'u yeşil örtü ve aşırı kentleşme olduğunu belirtmektedir. %7'lik bir kesim ise fikirleri olmadığını belirtmektedir.

Farklı çevre sorunlarının, gündelik yaşantıya yaptığı görece etkiler farklı olacağından, yukarıdaki bulgular, genel olarak deneklerin yerel çevre sorunlarına duyarlı oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Çevre Sorunları İle İlgili Mevzuat Konusunda Bilgili Olma

Deneklerin, gerek anayasanın 56. maddesinde yer alan "çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek, devletin ve vatandaşların ödevidir" hükmü, gerekse 2872 sayılı Çevre Yasası'nın 3. maddesinde yer alan "çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi gerçek ve tüzel kişilerle vatandaşların görevidir" hükmünden haberdar olup-olmadıkları hakkında fikir edinebilmek amacıyla, dolaylı olarak "Çorum'daki çevre sorunlarıyla mücadelede görevli olanların kimlerdir?" sorusu sorulmuştur.

Tablo 18. Çorum'daki Çevre Sorunlarıyla Mücadelede Görevli Olanlar Kimlerdir?

Seçenekler	Dağılım	Oran
Belediye, İl Çevre Müdürlüğü	17	0,14
Çevre Dernekleri ve vatandaşlar	15	0,13
Belediye, İl Çevre Müdürlüğü, Çevre Dernekleri ve vatandaşlar	83	0,69
Fikrim yok	5	0,04
TOPLAM	120	1,00

Tablo 18.'de deneklerin %14'ü, yerel çevre sorunları ile mücadele konusunda Belediye ve İl Çevre Müdürlüğü'nün görevli olduğunu belirtirken, %13'ü de çevre dernekleri ve vatandaşların görevli olduğunu belirtmektedir. Buna karşılık, %69 gibi yüksek orandaki bir kesim, belediye, il çevre müdürlüğü, çevre dernekleri ve vatandaşların görevli olduğunu belirtmektedir. %4'lük bir kesim ise bu konuda fikri olmadığını belirtmiştir.

Yukarıdaki bulgulara göre, deneklerin çevre mevzuatında yer alan ödevlerinden haberdar oldukları sonucu çıkarılabilecek olmakla birlikte, çevre sorunları ile mücadelede yüksek oranda "belediye, il çevre müdürlüğü, çevre dernekleri ve vatandaşlar"ın görevli olduğunun belirtilmesi, sağduyulu bir düşüncenin ürünü de olabilir. Ancak, ister bilinçli, isterse sağduyu gereği olsun, çevre sorunları konusunda her kesimi sorumlu gören bir görüşün yoğunlukta olması önemli bir bulgudur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çevre duyarlılığı ve bilincinin varlığı ya da yokluğu, bir çevre sorunu karşısında olumlu ya da olumsuz tutum takınmakla bilinemez. Genel olarak çevre sorunları karşısında, sebep-sonuca dayalı ve süreç niteliğindeki olayları gözlemleme gayreti içinde olmak, bunların dinamiklerini çözümlenmeye çalışmak, bu amaçla, üretim ilişkilerini, sosyal ve siyasal ilişkileri sorgulamak, dolayısıyla bunları göz önünde bulundurarak eylemde bulunmak, söz konusu bilinç ve duyarlılığın olduğunu gösterir.

Orta öğretim kurumlarının, öğrencinin çevre duyarlılığı ve bilincinin gelişmesinde etkili olabilmesi için gerek eğitimcilerin, gerekse eğitim müfredatının, çevre için eğitime uygun olması gerekir. Bu araştırmanın bulguları, bir taraftan orta öğretimdeki öğrencilerin çevre duyarlılığı hakkında fikir verirken, diğer taraftan, dolaylı olarak eğitimcilerin ve müfredatın bu konudaki uygunluğu hakkında fikir vermektedir. Bu bağlamda, araştırma bulguları şöyle sıralanabilir:

- a. Deneklerin yaşları 15-18 arasında yoğunluktadır.
- b. Deneklerin %33'ü kız ve %67'si erkektir.
- c. Deneklerin %58'i çevre ile ilgili bir ders görmüş, %43'ü böyle bir ders görmemiştir. Bu durum, eğitim politikası içinde çevre konusunun bir "zorunluluk" olarak değil, bir "keyfilik" olarak algılandığını düşündürmektedir.
- d. Deneklerin çoğunluğu, çevre ile bir ders görmenin gerekli olduğuna inanmaktadır. Bu durum, orta öğretim kurumlarında çevre ile ilgili derslere ve uygulamalara daha çok önem verilmesini gerektirir.
- e. Kent ve çevre sorunlarına duyarlılık ile çağdaş birey olma arasında ilişki kuranların oranı oldukça yüksektir (%83). Bu durumda orta öğretim gençliğinin çevre bakışının, evrensel ve çağdaş nitelikli olduğu söylenebilir.
- f. Çevre kavramı, bütüncül olarak değil, bireysel merak ve yerel özelliklere göre algılanmaktadır. Dolayısıyla, çevre bütüncül olarak kavranmamaktadır.
- g. Çevre sorunları kavramının algılanışı da gündelik pratiklerin ötesine geçememektedir. Dolayısıyla, bütüncül bakış açısının eksikliği bu konuda da görülmektedir.
- h. "Çevreci" kimliği tanımlaması konusunda deneklerin, toplumsallıktan uzak ve bireyci, ayrıca çevre korumacılıkla sınırlı bir bakış açısına sahip oldukları söylenebilir.
- i. Denekler, küresel çevre politikaları hakkında yeterince bilgi sahibi değildir.
- j. Deneklerin, küresel çevre sorunları konusunda bilgi sahibi oldukları söylenebilir.

Bunda, kitle iletişim araçlarının büyük rolü olduğu düşünülmektedir.

k. Deneklerin çoğunluğu, doğayı, insan merkezli ve faydacı bir bakış açısıyla algılamaktadır. Bunda, ekonomik ve sosyal şartların etkili olduğu söylenebilir.

l. Deneklerin çoğunluğu, -yukarıdaki insan merkezli ve faydacı bakış açısıyla çelişki-şekilde- insanın doğanın bir parçası ve diğer canlılarla aynı öneme sahip olduğuna inanmaktadır. Bu çelişki, "önce ekonomi, sonra çevre" anlayışının tipik yansıması olarak yorumlanabilir.

m. Deneklerin çevre hakkını kullanma konusunda henüz yeterli bilince eriştiği söylenemez. Ayrıca, çevre ile ilgili sorumluluğu öncelikle başkalarına, özellikle devlete yükleme eğilimi dikkati çekmektedir.

n. Ulusal çevre politikaları konusunda güncel bilgilerin izlendiği söylenemez. Ancak, deneklerin, çevre ile ilgili kurumsal gelişmeler konusunda güncel bilgiye sahip oldukları söylenebilir.

o. Denekler, yerel çevre sorunlarının varlığı ve niteliği hakkında bilgi sahibidirler.

p. Denekler, yerel çevre sorunları ile mücadelede, kendilerini, sivil ve resmi kurumları sorumlu görmektedirler. Bu yaklaşım, çevre mevzuatının bireylere verdiği haklara ve yüklediği sorumluluklara uygundur. Bu sonuç, yukarıdaki (m.) maddesi ile birlikte düşünülürse, devletin sorumluluğu öncelikli iken, bireyin sorumluluğu tali nitelikte görülmektedir.

Söz konusu bulgulara göre, orta öğretim gençliğinin, henüz çağdaş düzeyde bir çevre bilinci ve duyarlılığına sahip olduğu ve dolayısıyla, halihazırdaki orta öğretim politikalarının etkin ve verimli olduğu söylenemez. Yukarıdaki bulgular, çevre bilinci ve duyarlılığı kazandırma sürecinde orta öğretim kurumlarının genel olarak yetersiz olduğu ve önem vermesi gereken noktalar hakkında bir fikir vermektedir. Buna göre; öncelikle, orta öğretim kurumlarında verilen çevre eğitimi, "ciddiye alınmalı"dır. Keza, çevre ile ilgili eğitim, resmi söylem ve düşünce düzeyiyle sınırlı kalmamalı, uluslararası gelişmeler derslere yansıtılmalı ve özellikle "ekolojik hareketler" konusu üzerinde durulmalıdır. Bu bağlamda, çevre ve çevre sorunlarının gündelik yaşantımız ve düşüncemizle ilişkili olduğu gösterilmeli, "çevreci" olmanın, insani bir nitelik olduğu benimsenmelidir. Bunun için, öğretmenler de gerekirse hizmet içi eğitim görmelidir. Öte yandan, öğrencilerin çevre bilinci ve duyarlılığını geliştirme sürecinde, kuramsal ve uygulamaya dayalı eğitim verilmesi ve bu eğitimin sonuçlarının gözlenmesi özellikle önemlidir.

KAYNAKÇA

DUMAN, Ahmet, "Türkiye'de Eğitim ve Öğretimin Genel İlke ve Amaçlarına, Yetişkinler Eğitimi Açısından Eleştirel Bir Bakış", Prof. Dr. Cevat Geray'a Armağan, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Tarihsiz, 315-329.

GERAY, Cevat, Halk Eğitimi, Güncelleştirilmiş 3. Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2002.

KELEŞ, Ruşen; Can HAMAMCI, Çevrebilim, İmge Kitabevi, Ankara, 1993.

MUTLU, Ahmet, "Ekolojik Sorunlar Bağlamında Eğitimin Sorgulanması ve Ekoloji Düşüncesinde Eğitim Anlayışı", Sosyal Bilimler Dergisi, C:1, S:1, Mart 2001, 109-124.

220

....., "Yerel Yönetimlerin Çevre Politikaları:Çorum Örneği", Yerel Yönetim ve Denetim, C:6, S:8, Ağustos 2001, 31-47.

....., "Yetişkinlerde Çevre Bilinci Ve Duyarlılığı Eğitimi", Standart, S:493, Ocak 2003, 69-76.